

Sarkis Torosyan'ın anlattıkları tarihi gerçeklere uymuyor

FUNDA TOSUN
fundatosun@agos.com.tr

Ayhan Aktar tarafından yayına hazırlanan ve geçen ay İletişim Yayınları'ndan çıkan Sarkis Torosyan'ın 'Çanakale'den Filistin Cephesi'ne' kitabı, tartışmaları da beraberinde getirdi. Onsekiz Mart Üniversitesi öğretim üyeleri Mithat Atabay ile Burhan Sayılır, Torosyan'ın metninin hayal ürünü olduğunu ve tarihi gerçeklikle uyumadığını öne sürdü. Konu gazete sayfalarına ve televizyon programlarına taşınırken, Torosyan'ın anlatısındaki bazı çelişkiler, Çanakale Savaşı'nda Osmanlı ordusunda gayrimüslim askerlerin de savaştığı gerçeğinin bile sorgulanmasına yol açacak şekilde kullanıldı. Tartışmaya daha yakından

vakıf olabilmek için, Torosyan'ın anlattıklarının tarihi gerçeklikle ne kadar örtüştüğünü Sabancı Üniversitesi öğretim üyelerinden Yusuf Hakan Erdem'le konuştuk. Torosyan'ın metninin hem olgusal hem de kurgusal olarak problemli olduğunu belirten Erdem, "Bildiğimiz tarih külliyatıyla karşılaştığımızda aşırı derecede problem üreten bir metin var elimizde. Sahte bir metin demek istemiyorum, çünkü her metnin kendi gerçekliği vardır. Bu metin de kendi gerçekliği olan bir metin ama tarihsel bağlamda çok problemli. Bu kadar defolu bir metinden yola çıkarak tarihsel hakikate ulaşmanın yöntem açısından çok zor olduğunu söyleyebiliriz... Tarihin politik önceliklere feda edilmemesi gerekir" diyor.

• Elimizde nasıl bir metin var?

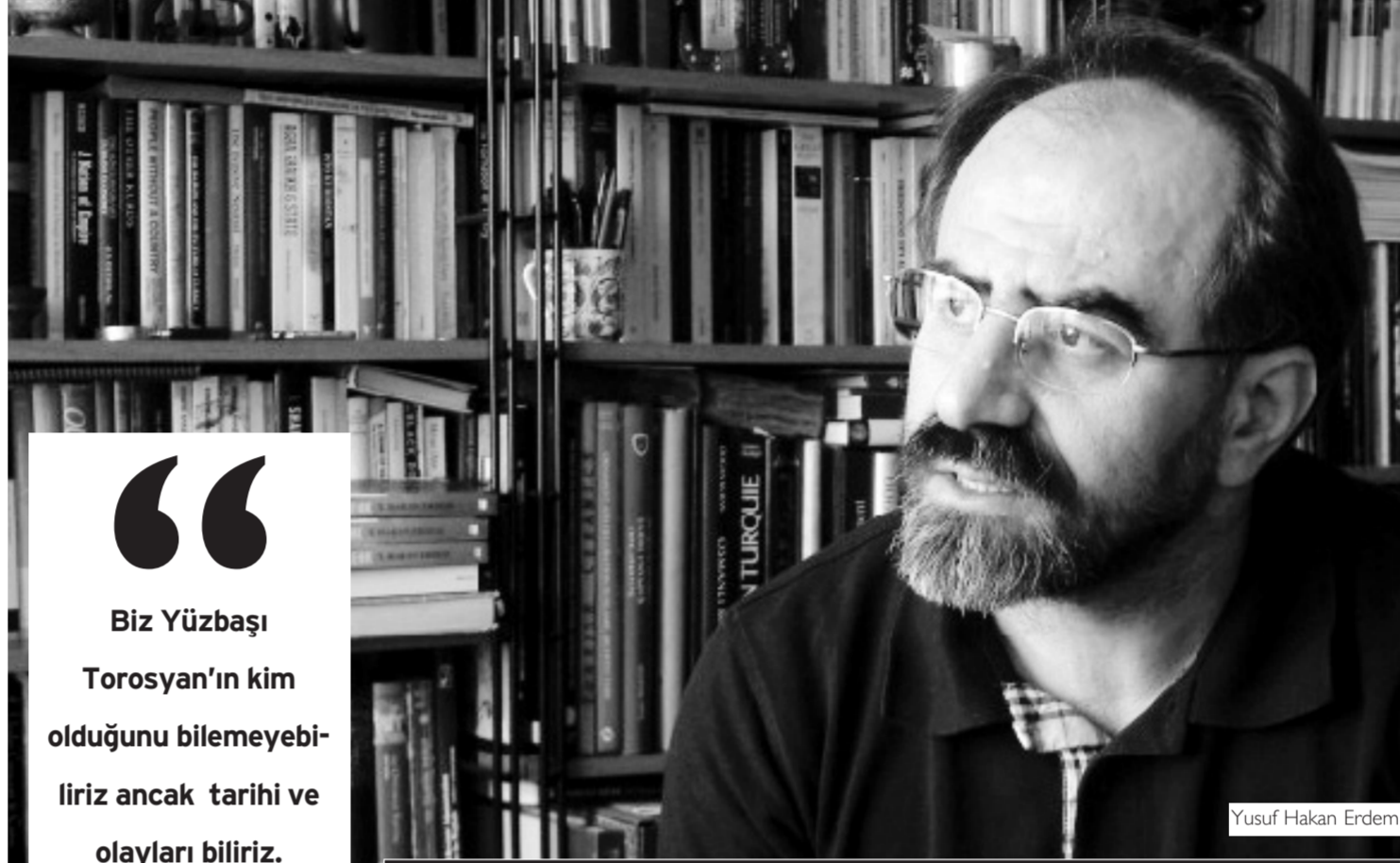
Elimizde tek bir metin yok, birbiriyle ilintili üç metin var. Biri Torosyan'ın 1947 yılında yayımladığı İngilizce asıl metin. Diğeri Türkçe çevirisi. Üçüncüsü de Aktar'ın giriş ve dipnotlarından oluşan metin. Ben sadece Torosyan'ın metni üzerinde yoğunlaşmak istiyorum, fakat çeviri konusunda kritik bir noktanın altını çizmem gerekiyor. Bir metni değişik düzlemlerde okumak mümkündür. Şimdi elimizdeki metnin İngilizcesinde, kitabın ismi, "Çanakale'den Filistin'e. Türkiye ve Müttefiklerinin Beş Cephesinin Gerçek Bir Hikayesi ve Bir Harem Romansı". Metnin Türkçesinde ise kitabın adı "Çanakale'den Filistin Cephesi'ne" olarak karşımıza çıkıyor. "Harem Romansı" başlığı nedense çevrilmemiş. Bu editöryal tasarruf, bizim metne yönelik beklentimizi ya da metni nasıl bir "ciddiyetle" okuyacağımızı da biçimlendirmiş oluyor.

• Kitabın çevrilmeyen başlığının ima ettiği şey yarı kurgusal bir metnin karşı karşıya olduğumuz. Böyle bir metne tarihsel belge muamelesi yapılmasını bir tarihçi olarak nasıl yorumluyorsunuz?

Yöntem açısından çok sağlıklı olduğunu söyleyemem. Ancak üzerinde açık açık kurgu olduğu yazan metinler de tarihe kaynaklık edebilir. Dönem romanıdır ve hepimiz roman olduğunu biliriz, fakat buna rağmen tarihçi için kaynak olabilir. Buradaki sorun, Torosyan'ın neyi gerçek neyi kurgu olarak anlattığını ayırmanın güçlüğü... O gerçeğin her şeyin "gerçek bir öykü" olduğunu söylüyor!

Biz Yüzbaşı Torosyan'ın kim olduğunu bilemeyebiliriz ancak tarihi ve olayları biliriz. Çanakale Savaşı da üzerinde külliyat olan bir konu. Bu konuda çok şeyi bilebilecek bir durumdayız. İşte bu bilgilerle Yüzbaşı Torosyan'ın anılarını karşılaştırdığımız zaman, tarihsel gerçeklikle uyumadığını görüyoruz.

Bence temel sorunlardan biri, Yüzbaşı Torosyan'ın anlattıklarını teyit edecek başka hiçbir kaynağa sahip olamayışımız. Bu, Torosyan'ın şahidinin Torosyan olduğu bir durum

Yusuf Hakan Erdem

“ Biz Yüzbaşı Torosyan'ın kim olduğunu bilemeyebiliriz ancak tarihi ve olayları biliriz. Çanakale Savaşı da üzerinde külliyat olan bir konu. Bu konuda çok şeyi bilebilecek bir durumdayız. İşte bu bilgilerle Yüzbaşı Torosyan'ın anılarını karşılaştırdığımız zaman, tarihsel gerçeklikle uyumadığını görüyoruz. ”

bu ve metodolojik açıdan problemli. Eğer eski Sümer kültüründen bahsediyor olsaydık bu durum anlaşılabilir; ancak çok iyi bilinen bir dönem için bu "sınırlı kaynak" argümanını kullanamayız.

• Bu noktada esas problemin Genelkurmay arşivlerinin (ATASE) kapalı olması değerlendirmesine ne diyorsunuz?

Ya da kısmen açık olması diyelim... Bildiğim kadarıyla ATASE'de Kırım Savaşı'ndan itibaren belgeler mevcut. Bu belgelerin neden Genelkurmay'da olduğu bir muamma.

ÇANAKKALE TÜRKLEŞTİRİLDİ VE MÜSLÜMANLAŞTIRILDI

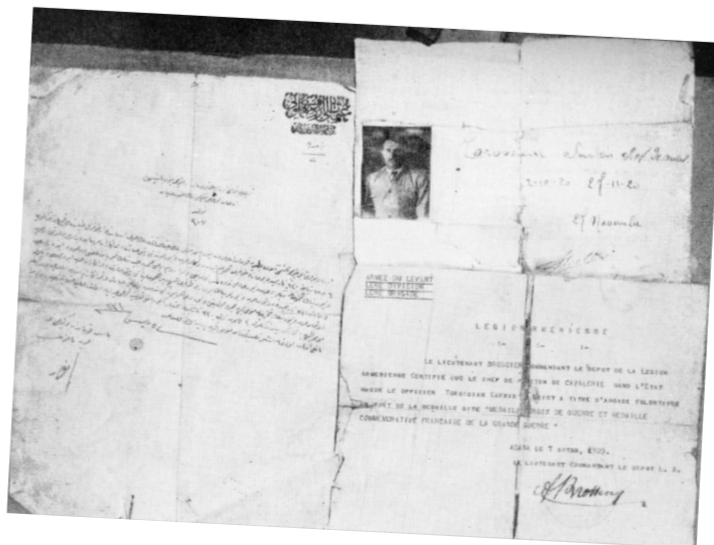
- Osmanlı Ordusu'nda gayrimüslimlerin durumu nasıldı? İkinci Meşrutiyet'ten sonra gayrimüslimler askere alınıyor. Bu süreçte Harbiye'ye giren gayrimüslim sayısını bilmek iyi olurdu ama bunu öğrenecek kaynaklar yok elimizde. Ancak sayıları bilmemekle birlikte gayrimüslimlerin kolağası, yüzbaşı ve yedek subay olarak Osmanlı ordusunda bulduklarını biliyoruz. Ayrıca o dönemin polis gücü ve jandarması içinde de gayrimüslimler var. Ama tüm bunlar Torosyan'ı güçlendiren değil zayıflatan unsurlar. Neden? Çünkü Torosyan, gayrimüslimlerin yasal olarak asker olamadığı, kendisinin torpille Harbiye'ye girdiği konusunda çok ısrarlı...
- Osmanlı ordusundaki askerlerin aileleri Ermeni kıyımından kurtuldu mu ya da tehirden muaf mıydı? O dönemde orduda olan askerlerin ailelerin

tehcirden muaf olduğunu biliyoruz. Bu konuda bir kanun yok ama uygulama böyle. Zaten Torosyan da kendi ailesinin tehirci gönderilmesini bir çeşit düzensizlik olarak yorumluyor.

- Çanakale savaşının önce Türkleştirildiği sonra Müslümanlaştırıldığı yönündeki tespiti nasıl değerlendiriyorsunuz? Buna hem katılıyorum hem katılmıyorum. Doğru, ama bunun "ne zaman" olduğuna geldiğimizde ben farklı düşünüyorum. Daha önemimde, henüz savaşlar sürerken, Çanakale Türkleştirip Müslümanlaştırılmıştır. O dönemde Osmanlılar kendi ordularına "Türk ordusu" diyordu. Hilafeti ve kutsal hilafet başkentini savunmak gibi motiflerle Çanakale'deki askerler motive ediliyordu. Evet, Çanakale Türkleştirildi ve Müslümanlaştırıldı ama bu, bugün yapılmadı.

Fevkalade sıra dışı bir belge

"Kitapta belge diye sunulan şey çok ilginç. Bu eşine daha önce rastlamadığımız bir şey. Madalya berati değil, çünkü bu beratlar isim yeri boş bırakılıp doldurulan matbu belgelerdir. Bir takdirname de değil. O bir tasdikname. Yani Torosyan zaten madalya almış, yüzbaşı olmuş ve bunun ancak Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından şahsen tasdiklenmesi söz konusu. Ancak "Harbiye Nezareti" yazması gereken yerde de başka bir şey yazıyor. İçeriğinde ise Ertuğrul'da olmayan bir topçu alayından, üstelik çok antika bir şekilde "alaybeyliği" diye bahsediyor. Bunlara rağmen, net bir şey söylemek yerine, şimdilik fevkalade sıra dışı bir belge olduğunu söylemekle yetinelim."

çer, anlamak mümkün değil.

19 Şubat 1915 günü Ertuğrul Tabyasının komutanı olarak Torosyan bir gemi batırıldığını söylüyor. O gün batan bir gemi yok. Bu bilgi sadece Osmanlı ya da Türk kaynaklarında değil, aynı zamanda İngiliz kaynaklarında da yok.

Öte yandan, bütün bu süreçte Torosyan'ın Çanakale cephesinde olduğu bile şüpheli. Torosyan "Aşçı Baba" diye bir yerde gözlem yaptığından bahsediyor. Gelibolu'da "Aşçı Baba" diye bir tepe ne Osmanlı ne de yabancı kaynaklarda geçer! Sadece İngiliz kaynaklarında "Achi Baba" diye bir yerden bahsedilir. Bu tepe de Osmanlıların "Alçı Tepe" dediği yer. Anlaşılan o ki "Achi Baba" gibi bir şey anlam veremeyen Torosyan bunu "Aşçı Baba" olarak yorumlamış, ancak metnin içinde sunanlar! Yani Ertuğrul Tabyasının komutanı olan birisinin "Achi Baba" ile "Alçı Tepe"nin "aynı yer" olduğunu bilmemesi çok inandırıcı durmuyor.

18 Mart gününe geldiğimizde, Torosyan bir İngiliz gemisinin mayına çarptığını ve

üç dakika içinde battığını söylüyor. Bu konuda da elimizde yeterince kaynak var ve bir İngiliz gemisinin üç dakika içinde battığı kaydedilmiyor. Bir değil iki İngiliz gemisi batıyor evet, ama batmaları saatler sürüyor. 18 Mart'ta Torosyan, bir Fransız gemisini de kendisinin top ateşle batırıldığını söylüyor. Böyle bir gemi de yok. Mayına çarpıp bir dakika içinde batan bir Fransız gemisi var. Yine aynı şekilde, Osmanlıların torpillenen Mesudiye zırhlısının, gözlerinin önünde hemen sulara gömüldüğünü söylüyor. Oysa Mesudiye batmıyor, yan yatıyor ve içindekilerin kurtarılması yine saatlerce sürüyor.

Torosyan İstanbul'da Enver Paşa'nın huzuruna çıktığı zaman Paşa'nın yanında Von Der Goltz ve Liman Von Sanders'in olduğunu söylüyor. Torosyan bu insanlardan "müşavir Almanlar" olarak bahsediyor. Oysa ki Mayıs ayında, yani Torosyan'ın Sanders'i gördüğünü söylediği sırada Sanders, Çanakale'de 5. Ordu'nun komutanıdır. Enver'in yanında değildir. Bunu Aktar da belirtiyor. Fakat bu bölümdeki en vahim iddia Enver Paşa'nın "Ne dersin, şimdi İngilizler kara harekâtı yapıp zorlayabilirler mi" diye sormasıdır. Torosyan "Hayır, hem yapsalar ne olur? Vatansaver askerlerle biz orayı koruruz" mealinde bir şeyler söyler. Oysa Enver bu soruyu sorduğu zaman İngilizler zaten bir aydır kara harekâtına başlamıştı. Şimdi bir Harbiye Nazırı düşünün ki Çanakale'de İngilizlerin kara harekâtından habersiz olsun!

• Metnin Çanakale savaşlarını anlattığı bölümler dışındaki bölümlerde de problemler var mı?

Diğer bölümler de çok problemli. Bir örnek vereyim: Ta Eylül 1918'e kadar Osmanlı ordusunda kalan Torosyan, sonra Arap isyanı katılır. Ve iddia odur ki hemen 6 bin kişilik bir birliğin başına getirilir. Ayrıca Emir Faysal'ın ordusunun Osmanlıları Dera'a'da darmadağın ettiğini söylüyor. Oysa böyle bir olguya hiçbir belgede rastlamıyoruz. Yine çok basit, herkesçe bilinen, Filistin cephesinde, Osmanlı'nın 4. 7. ve 8. Ordularını birleştirerek kurduğu "Yıldırım Orduları Grubu"nu Torosyan sadece bir süvari alayı zannetmekte ve öyle bahsetmekte. Filistin cephesindeki bir yüzbaşının Yıldırım'ın ne olduğunu bilmemesi mümkün değil.

• Peki Torosyan kim?

Kısa cevap; bilmiyoruz. Bu metinden çıkmıyor. İki ihtimal üzerinde durabiliriz. Torosyan, Osmanlı ordusunda bulunmuş biridir ve çok abartarak "anılarını" yazmıştır. Diğer ihtimal; hiç Osmanlı ordusunda bulunmamış, döneminin basınına ve kitaplarına yansıdığı kadarıyla bir metin üretmiş biridir.